

Kuntaliiton strategian tausta-aineisto

Maailmanpyörä

Kuntien ja alueiden muutosajurit 2018–2030

© Suomen Kuntaliitto
Helsinki 2019

Suomen Kuntaliitto
Toinen linja 14, 00530 Helsinki
PL 200, 00101 Helsinki
Puh. 09 7711
www.kuntaliitto.fi

Sisältö

| | |
|--|-----------|
| JOHDANTO | 4 |
| MUUTOSAJUREIDEN KUVAUKSET | 5 |
| ÄÄRIPÄIDEN KOROSTUMINEN | 6 |
| ÄLYKKÄÄN TEKNOLOGIAN MURROS | 6 |
| ILMASTONMUUTOS JA LUONNONVARAT | 6 |
| YLLÄTYSTEN TALOUS | 7 |
| | |
| MONINAISTUVA VAIKUTTAMINEN JA PÄÄTÖKSENTEKO | 8 |
| Uudet demokratian muodot..... | 8 |
| Asukkaat ja yhteisöt voimavarana ja kumppanina | 8 |
| Monikulttuuristuminen..... | 9 |
| | |
| UUSI HYVINVOINTI | 10 |
| Älykäs hyvinvointi- ja terveysteknologia | 10 |
| Arvojen muutokset..... | 10 |
| Elämäntapojen muutokset..... | 10 |
| Syrjäytyminen | 11 |
| Turvallisuusriskit | 11 |
| | |
| VÄESTÖ JA ALUEELLINEN ERILAISTUMINEN | 12 |
| Kaupungistuminen..... | 12 |
| Maahanmuutto | 12 |
| Ikääntyminen | 12 |
| Syntyvyys | 13 |
| | |
| JATKUVA OPPIMINEN JA UUDISTUMINEN | 14 |
| Kokeilukulttuuri..... | 14 |
| Jakamis- ja kiertotalous..... | 14 |
| Digitalisaatio | 15 |
| Tulevaisuuden kunnat, alueet ja valtio | 15 |
| | |
| LÄHTEITÄ | 16 |

JOHDANTO

Tässä raportissa päivitetään Kuntaliitossa vuonna 2016 kerättyjä muutosajureita, Maailmanpyörää. Sen työstämiseen osallistui suuri joukko Kuntaliiton asiantuntijoita ja toimijoita. Tähän vuoden 2018 Maailmanpyörään on tehty vain joitakin tärkeitä päivityksiä kuten esimerkiksi turvallisuusriskien sekä jakamis- ja kiertotalouden mukaan ottaminen muutosajureihin.

Muutosajurilla tarkoitetaan tässä raportissa megatrendiä, trendiä tai muuta sellaista tulevaisuudessa vaikuttavaa tekijää, jolla ennakoidaan olevan keskeinen vaikutus kuntiin ja alueisiin vuosina 2018–2030. Kuntaliiton maailmanpyörä on samalla kertaa sekä visuaalinen esitystapa, jolla korostetaan muutosajureiden muodostamaa kokonaisuutta ja ajureiden välistä keskinäistä riippuvuutta.

Muutosajurit ovat tärkeä tunnistaa, kun työstämme omia strategioitamme ja rakennamme tulevaisuuttamme. Suomen kunnat, alueet ja valtio ovat aktiivisia toimijoita, jotka muokkaavat proaktiivisesti omaa toimintaympäristöään. Ne ovat maailmanpyörän muutosajureiden vaikutus kentässä, mutta samalla ne myös ohjaavat maailmanpyörää omilla valinnoillaan ja toimillaan.

MUUTOSAJUREIDEN KUVAUKSET

Tähän muutosajureiden maailmanpyörään 2018 on koottu keskeisimmät vaikuttimet Suomen kuntien tulevaisuudelle vuosina 2018–2030. Tämän raportin pohjana on vuonna 2016 Kuntaliitossa tehty maailmanpyörä ja siihen liittyvät materiaalit, kuten esimerkiksi Tulevaisuuden kuntakuvat -ennakointiprosessi (2015). Aineistoja on täydennetty vuonna 2017 ja vuonna 2018 julkaistuilla tutkimusraporteilla, joista tuoreimpia ovat vuoden 2018 keväällä julkaistut Risto Linturin ja Osmo Kuusen ”Suomen sata uutta mahdollisuutta 2018–2037. Yhteiskunnan toimintamallit uudistava radikaali teknologia” sekä Sitran ja Demos Helsingin ”Hyvinvoinnin seuraava erä. Visio kestävän hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta”.

ÄÄRIPÄIDEN KOROSTUMINEN

Kehityksen monissa ilmiöissä oletetaan nousevan esille niiden ääripäät, jolloin kyseessä olisikin joko tai -kehityksen sijasta sekä että -kehitys. Ääripäiden korostuminen näkyy jo nyt ja saattaa korostua muun muassa seuraavilla ulottuvuuksilla:

- sekä globaali että paikallinen
- sekä keskittynyt että hajautunut
- sekä suuryritykset että pienyritykset
- sekä hyvinvointi että pahoinvointi
- sekä fyysinen että virtuaalinen
- sekä arvoliberalismi että arvokonservatismi
- sekä maailmankansalaisuus että nationalismi

ÄLYKKÄÄN TEKNOLOGIAN MURROS

Elämme murrosvaihetta. Kyseessä on niin sanottu kuudennen aallon alkuvaihe. Tulevaisuuden tutkijat kutsuvat tätä aaltoa älykkään teknologian aikakaudeksi. Edellistä aaltoa kutsuttiin informaatioteknologian aikakaudeksi.

Kuudennen aikakauden teknologisia ajureita ovat muun muassa automatisaatio, bioteknologia, esineiden internet, geeniteknologia, 3d-tulostaminen, robotisaaatio, tekoäly ja virtuaalitodellisuus. Esimerkiksi geeni- ja bioteknologia tulee todennäköisesti muuttamaan ruuantuotannon radikaalisti. Ehkäisevä sekä sairauksia hoitava älykäs teknologia tulee mullistamaan käsityksemme hyvinvoinnista ja terveydestä ja niihin liittyvistä toimijoista, prosesseista ja rakenteista.

ILMASTONMUUTOS JA LUONNONVARAT

Ilmastomuutos on tärkeä globaalin toimintaympäristön muuttuja. Ilmastomuutoksen hillitseminen ja siihen sopeutuminen ovat EU:n ja koko maailman laajuisen toiminnan keskiössä ja se tulee näkymään tulevina vuosikymmeninä entistä konkreettisemmin myös kuntien ja alueiden toiminnassa.

Raaka-aineiden kasvava kysyntä saattaa nostaa hintoja ja samaan aikaan käynnissä olevan materiaalivallankumouksen edelläkävijät hyötyvät asiasta eniten (esim. kierto-talous).

Globaalin näkökulman lisäksi myös paikallisen terveellisen ja turvallisen elinympäristön ylläpidon ja ympäristön pilaantumisen ehkäisyn painoarvo tulee kasvamaan.

YLLÄTYSTEN TALOUS

Euroopan ja Suomen talouskehityksessä varaudutaan pitkään hitaan kasvun vaiheeseen, vaikka tällä hetkellä, kesällä 2018, eletäänkin hyvän talouskasvun aikaa. Tulevaisuudessa menopaineita aiheuttavat muun muassa väestön ikääntyminen ja lisääntyvät palvelu- ja investointitarpeet. Julkisen sektorin tuottavuutta nostavilla keinoilla on mahdollista vastata talouden haasteisiin, mutta mikäli talouskasvua ei synny, paine palvelutason leikkaamiseen tulee kasvamaan 2020-luvulla.

Suomen talouskehitykseen liittyy sellaisia yllätystekijöitä, jotka voivat muuttaa kehitystä nopeastikin puoleen tai toiseen. Esimerkiksi sopii Venäjä ja sen mahdolliset vaikutukset Suomeen. Käynnissä olevalle murrosvaiheelle on tyypillistä, että talouselämässä tapahtuu nopeita muutoksia. Talouskasvu ei enää välttämättä keskity niille toimialoille, joihin Suomessa on totuttu luottamaan. Työ tulee muuttumaan merkittävästi älykkään teknologian aikakaudella. Vanhoja työpaikkoja poistuu ja vastaavasti uusia tulee tilalle. Nykyisestään vauhdittuva digitalisaatio vaikuttaa monin tavoin työelämään ja kuntien kehitykseen.

Jakamistalous on jo muuttanut ja muuttaa jatkossakin nopeasti ja yllättävästi yritysten keskinäisiä kilpailuasetelmia. Esimerkiksi taksipalveluita tarjoava Uber ja majoituspalveluita tarjoava Airbnb ovat kasvaneet yllättävän nopeasti maailmanlaajuisesti ja muuttaneet merkittävästi markkinoita. Jakamistaloudelle on tyypillistä, että se hyvin usein järjestyttää (disrupt) totuttuja toimialojen rakenteita ja ansaintalogiikoita.

MONINAISTUVA VAIKUTTAMINEN JA PÄÄTÖKSENTEKO

Uudet demokratian muodot

Ihmisten oletetaan haluavan vaikuttaa myös tulevaisuudessa yhteiskunnallisiin ja oman lähiympäristön asioihin, mutta osallistuminen voi hyvinkin kanavoitua eri tavalla kuin mitä perinteisesti ajatellaan. Suorat vaikuttamisen muodot tulevat haastamaan entistä vahvemmin edustuksellista demokratiaa. Monet tulevaisuuden tutkijat ennakoivat länsimaisen demokratian kriisiytymistä, jos se ei kykene uudistumaan siten, että uudet vaikuttamisen keinot tulevat hyväksytyksi osaksi poliittista järjestelmää.

Uusi demokratia tarkoittaa matalan kynnyksen osallistumista, esimerkiksi verkon kautta tapahtuvien kyselyin, äänestyksin ja vaalein, osallistuvaa budjetointia, asiakas- ja kuntalaisraateja, palvelujen yhteiskehittämistä ja verkostojen kautta vaikuttamista. Esimerkiksi sopivat ad hoc -tyyppisesti nousevat julkiset kampanjat, jotka tapahtuvat pääasiassa sosiaalisessa mediassa. Uudenlaisen osallistumisen areenoina toimivat myös erilaiset pop up -tapahtumat. Kansalaisjärjestöjen merkitys näyttää korostuvan uuden demokratian kentässä. Uudenlainen demokratia on entistä enemmän kumppanuuspohjaista yhdessä tekemistä.

Asukkaat ja yhteisöt voimavarana ja kumppanina

”Viranomaisen tietää parhaiten” -ajattelu on murtumassa, sillä tieto on nykyisin jo kaikkien ulottuvilla. Sosiaalisen median mahdollistama keskustelu sekä avoin data avaavat näkökulmia ja tuovat uusia mahdollisuuksia verkottua, vaatia ja vaikuttaa. Samalla uusyhteisöllisyys on kasvamassa. Ihmiset suuntaavat toimintaansa lähiympäristöön ja lähiyhteisöihin. Kokemusta hyvästä elämästä haetaan perinteisten lähiyhteisöjen ja internetin luomien verkostojen kautta. Uudenlainen yhteisöllisyys ei noudata hierarkista muotoa.

Kehitys voi johtaa siihen, että julkinen sektori alkaa ymmärtää yhä laajemmin kansalaisten merkityksen kehittämisen voimavarana. Tämä tarkoittaisi, että kansalaisten osallistumismahdollisuuksia ja osallisuutta edistetään eri tasoilla ja tarjotaan erilaisia kasvualustoja uusyhteisöllisyydelle. Palvelujen järjestämisessä tämä voi merkitä sitä, että julkinen sektori pyrkii tietoisesti uusiin toimintatapoihin ja kumppanuuksiin palvelujen järjestämisessä asukkaiden ja yhteisöjen kanssa ja avaa toimintaansa kansalaisyhteiskunnan suuntaan.

Monikulttuuristuminen

Suomi muuttuu yhä monikulttuurisemmaksi sekä työperusteisen että humanitaarisen maahanmuuton vuoksi. Väestön kieli- ja kulttuuritaustat ovat jo nykyisin monissa Suomen kunnissa hyvin moninaiset. Onnistunut integraatio tarjoaa edellytykset sille, että eri väestöryhmien väliset suhteet ovat hyvät ja paikallisyhteisöt ovat aidosti monikulttuurisia. Mikäli kulttuurien välinen vuorovaikutus saadaan rakentumaan luontevaksi, maahanmuuttajat kotoutuvat ja osallistuvat aktiivisesti yhteiskunnalliseen toimintaan.

Kunnilla on tärkeä tehtävä maahanmuuttajien osallisuuden ja yhdenvertaisuuden tukemisessa. Kotoutumista voidaan osaltaan edistää kannustamalla maahanmuuttajia asettumaan äänestämään kuntavaaleissa ja asettumaan ehdokkaiksi. Monikulttuuristuminen pitää ottaa huomioon myös palvelujen suunnittelussa. Maahanmuuttajien palvelutarpeita on tarkasteltava kokonaisuutena, johon kuuluvat muun muassa asuminen, koulutus ja sosiaali- ja terveydenhuolto.

Jos maahanmuuttajien kotoutuminen ei onnistu riittävän hyvin, konfliktiherkkyys heidän ja kantaväestön sekä muiden maahanmuuttajaryhmien välillä voi kasvaa. Tällöin vaarana on asumisen ja työelämän eriytyminen ja sosiaaliset ongelmat. Toiminta asuinalueilla on tärkeässä roolissa ennakkoluulojen vähentämisessä ja ehkäisyssä.

UUSI HYVINVOINTI

Älykäs hyvinvointi- ja terveysteknologia

Älykkäät teknologiat tulevat mullistamaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sekä sairauksien hoidon. Älykodit, päälle puettava hyvinvointitekniikka, itsehoitopalvelut sekä koneelliset hoitoarviot tulevat lisääntyvässä määrin olemaan arkipäivää lähitulevaisuudessa. Maantieteellisestä sijainnista riippumattomat palveluprosessit tulevat mahdollisiksi. Vaadittava teknologia tuohon kehitykseen on jo pitkälti olemassa.

Hyvinkin pian voimme olla sellaisessa tilanteessa, jossa esimerkiksi perusterveydenhuollon lääkärivastaanotto on fyysisenä tilana tarpeeton ja siirtyy tietokoneelle tai älypuhelimelle. Näin ollen kevyeen diagnostiikkaan liittyvät prosessit voidaan toteuttaa ihmisten kotoa käsin koneellisesti. Vakavampien sairauksien hoidossa kuten esimerkiksi kirurgiassa, robotiikka tulee muuttamaan hoitoprosesseja radikaalilla tavalla.

Henkilökohtainen hyvinvointi alkaa kiinnostaa ihmisiä entistä enemmän. Hyvinvointitekniikkaa, kuten esimerkiksi hyvinvointirannekkeita, on jo lisääntyvässä määrin käytössä. Tämä suuntaus kuvastaa arvojen muuttumista ja henkilökohtaisen hyvinvointitrendin vahvistumista.

Arvojen muutokset

Ihmisten arvot muuttuvat yleensä varsin hitaasti, mutta käynnissä olevassa murrosvaiheessa on havaittavissa ihmisten arvoissa poikkeuksellisen nopeitakin muutoksia. Yhtenä tekijänä ilmiön taustalla on ihmisten hakeutuminen kaltaistensa yhteyteen verkkoyhteisöjen avulla. Verkot mahdollistavat myös sellaiset täysin paikasta riippumattomat yhteisöt, jotka jakavat samoja arvoja. Arvojen muutoksissa näyttää korostuvan niiden ääripäät. Esimerkiksi Euroopassa on samaan aikaan vahvistumassa sekä nationalismi että maailmankansalaisuus. Samankaltainen sekä että -kehitys on nähtävissä myös arvokonservatiivisuuden ja arvoliberaalisuuden ulottuvuudella.

Työelämässä uudet sukupolvet haastavat vallitsevia työelämän arvoja ja käytäntöjä. Työorganisaation toiminnan eettisyydellä on myös yhä enemmän merkitystä. Lisäksi pitkäaikainen kiinnittyminen samaan organisaatioon, toimialaan tai ammattiin on vähentymässä. Nuorta sukupolvea ohjaa sosiaalisesti verkottuneet aktiiviset osaajat.

Tutkimusten mukaan Suomen suurin arvoluokka ovat ”elämykselliset”, joihin kuuluu 15–17-vuotiaista melkein puolet. Nuorten ja vanhojen ikäluokkien arvomaailmat eroavat rajusti toisistaan samalla kun valinnanvapaus ja yksilöllisyys korostuvat. Esimerkiksi elämyksellisyys, ekologisuus, pelillistyminen, vaihdantatalous, paikallisuus, lähiruoka ja pop up -tarjonta ovat jo perinteisen massatuotannon rinnalla.

Elämäntapojen muutokset

Henkilökohtaisen hyvinvoinnin vaaliminen on yhä useammalle elämän tärkeä perusta. Monet ihmiset haluavat kantaa laajasti vastuuta omasta hyvinvoinnistaan, joka

mielletään laajasti mielen, sielun ja kehon kokonaisvaltaiseksi yhteispeliksi. Kokonaisvaltainen hyvinvointi sisältää myös ajatuksen henkisestä kasvusta ja onnellisuudesta. Mielellä nähdään olevan vahva yhteys terveyteen ja sairauksiin. Kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin kuuluvat myös työhyvinvointi sekä työajan ja vapaa-ajan sopiva suhde. Elämäntapojen muuttaminen terveellisemmäksi vähentää useimmiten ikääntymiseen liittyvää hoidontarvetta. Kulutuskäyttäytymiseen liittyvät muutokset ovat selkeä signaali elämäntapojen muuttumisesta. Kuluttamisen kriteereistä tulee yhä kestävämpiä eli ekologisuus, eettisyys ja elämyksellisyys toimivat yhä vahvemmin valintakriteereinä hinnan, laadun ja kestävyuden rinnalla.

Syrjäytyminen

Hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin välinen kuilu uhkaa kasvaa sekä globaalisti että myös kansallisesti. Esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyys ja vieraantuminen yhteiskunnasta tuottaa syrjäytymisvaaraa ja syrjäytyneisyyttä. Syrjäytyminen nähdään monina eri ongelmina, jotka kietoutuvat toisiaan vahvistaviksi kierteiksi. Niissä on mukana niin sosiaalisia, terveydellisiä kuin taloudellisiakin tekijöitä. Yksittäinen ongelma ei useinkaan vielä sellaisenaan aiheuta syrjäytymistä, mutta kyse onkin tavallisesti usean eri ongelman yhteisvaikutuksesta.

Suomessa syrjäytymiskeskustelu on keskittynyt varsinkin nuoriin. Keskustelua on käyty ennen muuta henkilökohtaisista syrjäytymiskokemuksista, syrjäytymisen kustannuksista ja syrjäytymisen inhimillisistä kärsimyksistä. Esimerkiksi syrjäytyneet nuoret ovat sairaampia kuin mitä ikätoverinsa ja siksi he käyttävät muita enemmän terveyspalveluita ja lääkkeitä. Syrjäytyneen nuoren terveydenhoitokustannukset saattavat kohota vuodessa jopa 170 000 euroon. Erityisen huolestuttavaa on se, että syrjäytyminen näyttää myös periytyvän – ei geneeissä vaan sosiaalisessa perimässä, mikä vaikuttaa arvoihin ja asenteisiin.

Syrjäytymisvaaraa voi osaltaan aiheuttaa myös teknologisten välineiden nopea kehittyminen yhteiskunnan eri aloilla. Kaikki eivät tule pysymään tässä kehityksessä mukana ja siksi heillä on vaara syrjäytyä.

Turvallisuusriskit

Turvallisuudella on monia ulottuvuuksia. Turvallisuusriskit voivat liittyä kansalaisen näkökulmasta esimerkiksi rikollisuuteen, elinympäristöön, ilmastonmuutokseen, ulko- ja sisäilmanlaatuun, digitaaliseen kyberuhkaan ja sotilaalliseen uhkaan. Turvallisuusriskit voivat vaihdella ajassa enemmän kuin monet muut muutosajurit. Esimerkiksi sotilaallisen turvallisuuden, kyberturvallisuuden ja ilmastonmuutoksen merkitys on vahvasti korostunut globaalisti aivan viime vuosien aikana.

Turvallisuus on tunne ja se saa ihmisen elämänkaaren eri vaiheissa erilaisia painotuksia. Esimerkiksi lapsilla ja nuorilla turvallisuus tai sen puute kytkeytyy ennen muuta kotiin ja kouluun, keski-ikäisillä tasa-arvoon ja työelämään sekä vanhuksilla yksin asumiseen ja hoivaan.

VÄESTÖ JA ALUEELLINEN ERILAISTUMINEN

Kaupungistuminen

Kaupungistuminen globaalina megatrendinä näyttää jatkuvan. Kaupungeissa asuu jo yli puolet koko maailman väestöstä ja arvioiden mukaan vuonna 2030 tuo osuus olisi jo yli 70 prosenttia. Suomessa kaupungistuminen on myös voimakasta. Suuret elinkeinojen rakennemuutokset ja tästä aiheutuva työmarkkinoiden turbulenssi korostavat kaupungistumista ja ohjaavat ihmisiä sijoittumaan alueille, joilla on opiskelu- ja työpaikkoja. Myös maahanmuutto kiihdyttää Suomen kaupungistumista. Kaupunkiseudut kilpailevat osaajista, asukkaista ja yrityksistä. Tällä hetkellä askarruttaa valtakunnallisesti, tuleeko kasvu rajoittumaan vain kaikkein suurimpiin kaupunkeihin.

Älykäs kaupunki ”Smart City” on kaupunkikehityksen uusia trendejä. Sillä kuvataan kaupunkien innovatiivista kehitystä, jossa käytetään hyväksi informaatio- ja kommunikaatioteknologiaa. Älykkäissä kaupungeissa pyritään ekotehokkuuteen ja elämänlaadun parantamiseen. Älykkäille kaupungeille on tyyppillistä kaupunkiympäristöön sulautuva uusi teknologia.

Maahanmuutto

Muutto ulkomailta Suomeen on kasvanut viime vuosina. Ulkomaalaisväestö on yli kaksinkertaistunut 2000-luvulla. Vuonna 2001 Suomessa asui noin 100 000 ulkomaan kansalaista ja vuonna 2017 jo noin 250 000 ulkomaan kansalaista.

Ulkomaalaisväestön maahanmuutto keskittyy suurimpiin kaupunkeihin. Pääkaupunkiseutu on siinä erityisasemassa. Maahanmuutto koskee sekä työn, opiskelun että perhesiteiden perusteella tapahtuvaa muuttoa, kuten myös pakolaisuudesta aiheutuvaa maahantuloa. Pienelle tai väestömääräänsä vähentävälle kunnalle maahanmuutto voi olla hyvä mahdollisuus vahvistaa kunnan väestöpohjaa ja elinvoimaa edellyttäen, että kunnan vetovoima ja pitovoima maahanmuuttajien asuinkuntana kyetään säilyttämään.

Kunnissa on tarpeen suunnitella maahanmuuttajien kotouttamista ja työllistymistä etukäteen osana kunnan strategista kehittämistä. Kansainvälistyvä toimintaympäristö ja monikulttuurinen asiakaskunta edellyttävät kunnilta uudenlaista palveluosaamista. Maahanmuuttajien osaaminen ja verkostot tulisi nähdä elinkeinoelämän voimavarana.

Ikääntyminen

Väestö vanhenee tällä ja ensi vuosikymmenellä koko Euroopassa, mutta aivan erityisesti meillä Suomessa. Suurimmat sotien jälkeiset ikäluokat, vuosina 1945–1949 syntyneet, lähestyvät jo 2020-luvun ensipuoliskolla 80-vuoden ikää, jolloin heidän

hoivatarpeensa kasvaa merkittävästi. Myös eläkeikäisten osuus väestöstä jatkaa kasvamistaan ja samaan aikaan työikäinen väestö vähenee.

Vaikka väestön ikääntyminen koskettaa kaikkia Suomen kuntia, niin ikärakenteen kehityksessä on kuitenkin kuntien kesken huomattavia eroja. Tällä hetkellä työikäisten osuus vaihtelee kunnittain 50 prosentin ja 70 prosentin välillä.

Suomen tilannetta helpottaa se, että ikääntyvä väestö on keskimäärin terveempää kuin aikaisemmin. Ihmisten elämäntavat ovat muuttuneet parempaan suuntaan. Ikääntyvillä on myös keskimäärin enemmän varallisuutta käytettäväksi omaan hyvinvointiinsa kuin mitä aikaisemmillä sukupolvilla. Polarisaatio hyvä- ja huono-osaisten ikäihmisten välillä on kuitenkin edelleen siihen liittyvä riskitekijä. Ikääntyvät tulevat olemaan entistä tärkeämpi asiakasryhmä myös liiketoiminnalle. Niin ikään ikääntyvien aktiivisuutta on mahdollista saada yhä laajemmin työelämän sekä järjestö- ja yhdistystoiminnan käyttöön.

Syntyvyys

Vuonna 2017 syntyi Suomessa vain noin 50 100 lasta. Se on vähemmän kuin koskaan viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana. Syntyneiden lasten määrä on pienentynyt joka vuosi vuodesta 2010 lähtien. Vuonna 2016 syntyi 52 800 lasta. Tuolloin noin puolessa Suomen 313 kunnasta syntyi alle 50 lasta ja 28 kunnassa jopa alle 10 lasta. Tämä alhaisen syntyvyyden trendi yhdessä väestön ikääntymisen kanssa nakertaa kuntien väestöllistä huoltosuhdetta, kuntien elinvoimaa ja synnyttää polarisaatiota Suomen sisälle.

JATKUVA OPPIMINEN JA UUDISTUMINEN

Kokeilukulttuuri

Toimintaympäristön nopeassa muutoksessa menestyminen edellyttää organisaatioilta, yhteisöiltä ja yhteiskunnalta ketterää kokeilemistä ja jatkuvaa uudistumista. Kokeilukulttuuri syntyy halusta ja rohkeudesta kokeilla ja valita uusia toimintatapoja. Kokeilukulttuuriin liittyy kiinteänä osana myös lupa epäonnistua.

Kokeileminen edellyttää oppimista ja avoimuutta organisaatioissa ja organisaatioiden kesken. Kokeileminen edellyttää myös sitä, että kokeilemistä ei näivetetä ylisuunnittelulla, jolloin kokeilemisen idea ja tavoitteet muuttuvat perinteiseksi kehittämiseksi.

Kunnilla voi olla merkittävä rooli kokeilutoiminnan mahdollistajina, alustoina ja myös toteuttajina yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Kunnan hyvinvoinnin ja elinvoiman edistämisen uudet menestystekijät voidaan löytää juuri ennakkoluulottomien kokeilujen avulla.

Jakamis- ja kiertotalous

Jakamistalous synnyttää mielenkiintoisia asetelmia, sillä maailman suurimmalla kaupalla (Alibaba) ei ole lainkaan omia varastoja, eikä maailman suurimmalla hotelliketjulla (Airbnb) ole omia hotellihuoneita. Jakamistalouden toimijat haastavat perinteiset tuottajat, lainsäädännön, työehtosopimukset, viranomaisvalvonnan ja verojärjestelmän.

Kuntien näkökulmasta jakamistalous lisää kuntalaisten aktiivisuutta. Käytännön esimerkkeinä näistä aktiivisuuksista ovat erilaiset aikapankkiin ja naapuriapuun liittyvät toimet, joiden avulla voidaan toteuttaa paikallisella tasolla niin sanottua pientä sosiaalipolitiikkaa.

Julkisen talouden kestäkyvyn kannalta olisi tärkeää, että erityisesti kansainväliset jakamistalouden yritykset saataisiin suomalaisen verotuksen piiriin, sillä jos Suomen 73 miljardin euron bruttoverotuloista jäisi saamatta esimerkiksi viisi prosenttia, se merkitsisi 3,5 miljardin euron menetystä.

Kiertotalous on vahvasti nousussa oleva talousmalli, jossa ei tuoteta jatkuvasti lisää uusia tavaroita, vaan kulutus perustuu omistamisen sijasta palveluiden käyttämiseen eli jakamiseen, vuokraamiseen ja kierrättämiseen. Käytettyjä materiaaleja ei tuhota, vaan niistä tehdään yhä uudelleen uusia tuotteita.

Digitalisaatio

Digitalisaatio tarkoittaa digitaalisten teknologioiden leviämistä yhteiskunnan eri osaluueille. Se muuttaa yritysten toimintatapaa, julkisen sektorin palveluja ja kuluttajien käyttäytymistä. Digitalisaatio vauhdittaa hierarkioiden purkamista ja siirtymistä verkostomaisiin tuotantotapoihin. Digitalisoituminen murtaa toimialarajoja, altistaa yritykset globaalille kilpailulle ja mahdollistaa suuren tuottavuuden kasvun. Digitalisaatio mullistaa kokonaisia toimialoja ja ammatteja.

Digitalisaatiota luonnehtii neljä keskeistä ominaisuutta:

1. Datan ja informaation räjähdysmäinen kasvu
2. Esineiden internet eli yhä useamman laitteen kytkeminen verkkoon
3. Pilvipalveluihin perustuvan alustatalouden syntyminen
4. Automaation, robotiikan ja tekoälyn laajeneva käyttö

Työn ja työelämän murros

Työn, työajan ja palkan määrittäminen tulee hankaloitumaan: mikä on työtä, mikä on työaikaa, mistä maksetaan palkkaa ja mistä ei? Elinikäinen oppiminen on myös entistä suurempi vaatimus tulevaisuuden työelämässä. Kyseessä ei ole nopea siirtyminen yhdestä työtavasta johonkin toiseen, vaan pitkään jatkuvasta murroksesta kohti entistä moninaisempaa työn maailmaa.

Tulevaisuuden tutkijat ennakoivat, että työelämä ja työmarkkinat polarisoituvat ja keskipalkkainen työ tulee vähenemään. Vuosikymmenten aikajänteellä yhteiskunnan pitäisi varautua myös siihen, että perinteinen palkkatyö tulee merkittävästi väheneväksi. Työn murrokseen liittyy runsaasti epävarmuutta, mikä näkyy siitä kirjoitetujen juttujen otsikoissa, kuten ”robotit vievät työt”. Globaalien ennusteiden hajonta työpaikkojen häviämisestä on suuri vaihdellen alle 10 prosentista yli 50 prosenttiin. Vastaavasti on otettava huomioon se, että uusia työtehtäviä ja uusia työpaikkoja syntyy kovaa vauhtia, kuten Linturi ja Kuusi ovat asiaa konkretisoineet uudessa raportissaan ”Suomen sata uutta mahdollisuutta 2018–2037”.

Tulevaisuuden kunnat, alueet ja valtio

Maailmanpyörän muutosajureilla on monia kytköksiä tulevaisuuden kuntien, alueiden ja valtion toimintaan. Kun toimintaympäristö muuttuu yhä monimutkaisemmaksi, tarvitaan nopeaa reagointia ja jatkuvaa uudistumista, kokeilukulttuurin vahvistamista hallinnon tilalle. On tärkeää, että kunnat, alueet ja valtio otavat proaktiivisesti tulevaisuuden käsiinsä ja rakentavat ennakkoinnin, strategiatyön ja kokeilujen avulla hyvän tulevaisuuden 2020- ja 2030-luvulle.

LÄHTEITÄ

- Aaltonen, Mika & Erkki Vauramo (2016). SOTE ja Suomi 2040.
- Dufva, Mikko – Minna Halonen – Mika Kari – Tapio Koivisto – Raija Koivisto & Jouko Myllyoja (2017). Kohti jaettua ymmärrystä työn tulevaisuudesta.
- Jalonen, Harri – Mira Lehti – Anna Tõnteri – Minna Koskelo – Anu K. Nousiainen & Tuula Jäppinen (2017). Signaaleista tulevaisuustarinoihin. Ennakoinnin lyhyt käsikirja.
- Linturi, Risto & Osmo Kuusi (2018). Suomen sata uutta mahdollisuutta 2018–2037. Yhteiskunnan toimintamallit uudistava radikaali teknologia.
- Mannermaa, Mika (2008). Jokuveli. Elämä ja vaikuttaminen ubiikkiyhteiskunnassa.
- Milanovic, Branko (2017). Tuloerot globalisaation aikakaudella.
- Opetushallitus (2017). OEF – eDelfoin alustavia tuloksia 21.9.2017.
- Sallinen, Sini & Arto Koski (2017). Kuntien tulevaisuus kansalaisten ja tutkijoiden silmiin. Kirjassa Tulevaisuuden kunta, s. 135–151.
- Kiiski Kataja, Elina (2017). Demokratian vaikeuksista kohti tulevaisuuden osallisuutta. Sitra.
- Sitra & Demos Helsinki (2018). Hyvinvoinnin seuraava erä. Visio kestävän hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta.
- Sitran trendilistan trendit – Elina Kiiski Kataja (2016).
- Sydänmaanlakka, Pentti (toim.) (2014). Tulevaisuuden johtaminen 2020.
- Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. osa. Jaettu ymmärrys työn murroksesta. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 13a/2017.
- Valtioneuvoston muutostekijäkortit (2017).
- Valtiovarainministeriö (2017). Tulevaisuuden kunnan skenaariot ja visiot 2030.
- Parlamentaarisen työryhmän väliraportti Tulevaisuuden kunnasta. Valtiovarainministeriön julkaisu 9a/2017.
- Wilenius, Markku (2015). Tulevaisuuskirja.